

se povest o boju samem ne vrši na čisto črnem ozadju v beli pisavi. Črno ozadje začne izginjati, ko se Matjaž odpravi v Turčijo reševat Alenčico; zaupanje v njegov uspeh je toliko, da so naslednji listi že čisto beli. Tudi pozneje se v ozadju pojavljajo ornamentalni motivi v zvezi z vsebino. Opozarjam na stran, kjer se pripoveduje, kako Matjaž dirja okoli vojske in seka Turke, ali na ono, kjer zdirja v Turčijo globoko, ali zadnjo stran teksta, ki je, kakor prva, posebno poučna. Za razumevanje, po ugotovitvi principa, ni treba nič drugega kot čitati, ker bo s čitanjem vse postalo samoposebi jasno.

Ilustracije so bile izvršene s svinčnikom in dokazujejo bujno fantazijo ilustratorjevo. Nekatero težavo bodo morda delale slike boja in bega, dokler se gledavec ne vmisli v perspektivno stališče; gledane so namreč od zgoraj ali vsaj napol od zgoraj in zato polne za naše oko nenavadnih perspektivičnih skrajšav.

S Kraljem Matjažem smo dobili res lepo književno-umetniško delo, razen tega pa delo, ki narodno pesem tako poživljuje v fantaziji bravčevi, da bi nobena pisana ali ustna razlaga ne mogla bolje. Čitatelj je od začetka do konca prisiljen, čisto fizično prisiljen, slediti vsebini; in ko bo prečital tekst in pregledal ilustracije enkrat, ga bo mikala že sama dekorativna raznovrstnost, da bo knjigo še obdržal v roki, jo obračal semintja in se veselil zdaj tega, zdaj onega posebno posrečenega motiva.

Del naše preteklosti, ki se zrcali v ti pesmi, bo s tem delom zopet oživel v fantaziji sedanjosti. *Frsl.*

XIX. umetnostna razstava v Jakopičevem paviljonu se je vršila v maju in juniju letošnjega leta. Razstavljenih je bilo vsega skupaj okoli 240 del sledečih umetnikov slikarjev: Gaspari M., Gustinčič P., Kambič M., Klemenčič Fr., Kos G. A., Kralj Fr., Kralj Tone, Simonič-Blumenau Vera, Šantel Henrika, Šantel Saša, Tratnik Fr., Vavpotič I., Zupan Fr., Zupanec A., Žmitek P. Poleg teh so razstavili tudi sledeči kiparji: Kos T., Kralj Fr. in Kralj Tone, Napotnik I., Zajec I.

Osnovni značaj so razstavi dajali Tratnik, Kos G. A. in brata Kralja, okoli teh se je osredotočevalo vse zanimanje obiskovalcev. Tratnik je nastopil še z večjim številom oljnatih slik kakor lansko leto; glavni del so tvorili štiri portreti, ter Slepa, Mati in otrok, Inspiracija, Pianissimo in Učenca. O velikih dveh portretih (gospe P. in dr. Z.) lahko rečemo, da sta reprezentativna i po koncepciji i po obliki. S svojo pastozno tehniko, slonečo samo na barvi brez direktnih risarskih pomočkov ustvari Tratnik pester barven milje, s katerim dvigne svoje modele iz realne okolice v fantastični svet barvnih prikazni. Najdalje gre v ti smeri njegov lastni portret. Velikopotezna barvna študija sta Učenca. Mati in otrok je rešitev zanimivega problema osvetljenja; žena z otrokom sedi s hrptom proti oknu, tako da razsvetljava prihaja od zadaj in je vsa sprednja stran v senci. Pianissimo je razpoloženski motiv, ki pa že meji na sladkobo. Inspiracija je primer dobesedne simbolike z motivom roke, igrajoče na tipkah klavirja, in druge iz nadnaravnih sfer se pojavljajoče in soigrajoče roke. Vsekakor pa je ta rešitev popolnoma Tratnikovska, čeprav malo tradicionalna. Najboljša je Slepa. Slepci so od nekdanj priljubljen Tratnikov problem; tu

je ustvaril v dovršeni barvni sliki delo polno razpoloženja. Slepa, ki tipa v svoji okolici, sluti luč po barvnih reakcijah očesne mrežice, ki jih imamo, če zapremo oko in gledamo proti solncu ali luči; Tratnik jih je prenesel na okolico Slepe in s tem dal slutiti gledalcu to, kar se dogaja v očesu revice, ki tiplje proti svetlobi. Po vsej koncepciji je to delo skoz in skoz tradicionalno Tratnikovsko, zrel sad iskanja dolgih let. Radi svojega silnega kolorizma, radi razpoloženskih vrednot in deloma gotovo radi barvnofantastičnega miljeja se ne čudim, da je Tratnik to pot pridobil mladino na vsej črti.

G. A. Kos je bil istotako v prvi vrsti zastopan s portreti. Tudi on operira z barvo, toda v drugi smeri kot Tratnik. Svojim modelom daje vselej iskane poze, izraz obraza ga zanima skoraj do minucioznosti, ves kolorit uglaši v enoten ton, s katerim hoče izraziti obenem neko vsebinsko stran svoje slike. Posebno karakterističen je v tem oziru portret dr. Ozvalda, ki mu je dal ime »portret filozofa« in imel nedvomen namen, tudi z aranžmajem barvnega ozadja pripomoči tej označbi. Kosove slike, ki jim ni mogoče odrekati rafiniranosti v barvni kompoziciji in v pozji, ter ljubezni, s katero so izdelani posebno obrazi, napravijo vseeno nekak čudno hladen, preračunjen vtis. Dekorativno prav posrečena je bila Voda.

Brata Kralja sta zopet vzbujala največjo pozornost, posebno ker sta nastopila s celo vrsto novih originalno zamišljenih reči. France je presenetil s ciklom risb in ritmično lepopisanim tekstom narodne pesmi o Kralju Matjažu, ki je medtem izšla v knjižni obliki in zato govorim o nji posebej. Izmed plaket je bila posebno ljubka Krokar. Polne poezije so bile risbe k Bevkovim pesmim, med katerimi so se posebno odlikovale Življenje trpljenje vsepovsod in Moje srce skrivnosti nosi. Linearni stil je isti kakor pri prejšnjih njegovih ilustracijah, samo da je čuvstvo res proželo vse te kompozicije. Razen tega je France na ti razstavi nastopil z vrsto problematičnih del, slonečih deloma na miselni abstrakciji in bistroumni kombinaciji (Umetnik, Dvojni ljudje, Pekoča vest, Težak spomin itd.) ter na barvni simboliki, ki igra že pri pekoči vesti precejšnjo vlogo, najizrazitejše delo te smeri in najbolj simpatično pa je Materin egoizem, ki je tudi dekorativno izredno učinkovit. O ti smeri podrobneje na drugem mestu. Dejstvo, da je moral opremiti svoja dela te vrste s komentarjem, je bilo porabljeno kot argument proti ti smeri.

Tone Kralj je nastopil prvič kot grafik. Razstavil je celo vrsto ujedkovin, med katerimi se je po izvršitvi in po zamislu odlikoval cikel Življenje. Pozabiti ne smemo, da je Tone v ti smeri še začetnik in zato mu moremo samo čestitati na teh poskusih. Izmed večjih slik je vzbujala pozornost »V zatonu življenja«, turbna v svoji barvni simboliki, od začetka malo mrzla, pri natančnejšem študiju pa se je izkazala za delo, ki gledalca osvoji. Neskončna usodnobrezupna otožnost jo preveva. Neizprosna smrt kot deleža vseh veje iz vse slike in ji daje vsebinsko enotnost. Omenjali so pri tej sliki Klimta, in mislim, da upravičeno, kar pa globoko občutenemu delu ne zmanjša vrednosti. Izmed plastičnih del Tonetovih sta se odlikovala Obup, Idealist, Vkljenjena ljubezen in Tuga razen originalnosti vsebinskega zamisla posebno po svoji dekorativni

strani, po kateri prinašajo v naše umetniške razmere važen nov element.

Po številu razstavljenih del se je na ti razstavi odlikoval Saša Šantel, ki mu gotovo ni mogoče odrekati marljivosti in ljubezni, s katero izdeluje svoja dela. Vrsta lesorezov, portreti slovenskih skladateljev, ni dala sicer nič genialnega, gotovo pa zanimiv kulturni dokument. Ljubše kot njegove oljnate slike so mi njegove grafike, ki jih zna, čeprav tradicionalno, vseeno okusno komponirati v barvi in motivu.

Ivan Vavpotič je razstavil dva velika portreta, neke dame in pisatelja Krajgherja. Komponirana sta tradicionalno v okusu portretistov dunajskega Künstlerhaus, za katerimi tudi kvalitativno ne zaostajata.

Izmed kiparjev sem brata Kralja že omenil; označuje ju tudi kot kiparja in rezbarja bujna fantazija in v kompoziciji smisel za dekorativnost. Poleg njiju je mož čisto izrazitega značaja Napotnik, ki je to pot razstavil večje delo v lesu, Mati, za katero velja kakor za ostala, ki so bila razstavljena, kar sem povedal o priliki lanske razstave. Novih potov in nove vsebine medtem ni iskal.

H koncu razstave je razstavil nekaj stvari tudi Tine Kos, pri katerem se je že pri prejšnji priliki opazalo, da dela v smeri monumentalne stilizacije gest, teles in skupin in zasleduje zaenkrat pretežno formalne probleme. Zato so njegove prve stvari, ki sem jih videl, napravile name hladen vtis preračunjenosti. Sedanje stvari so v mnogem oziru spominjale na Fr. Kraljev ekspresionizem, ogrele me tudi to pot niso.

Z Verovškom in Borštnikom, ki so jima v opernem gledališču odkrili spomenika, je Fr. Kralj ustvaril dva monumentalno zasnovana, ostro karakterizirana portretna kipa, ki spadata med najboljše pri nas.

Konkurenca za spomenik zasedenemu ozemlju, ki ga je projektirala Jugoslovanska Matica pred bivšim deželnim dvorcem, je pokazala, da imajo naši kiparji malo smisla za monumentalnost in malo gibčno fantazijo. Odlikovala sta se po iznajdljivosti in originalnosti motivov ter globokosti čuvstva brata Kralja, od katerih je Tone dobil prvo čarilo za osnutek, ki predstavlja kos zemeljske oble, poln ran, ki krvavijo, nad njo pa se dviga torzo moža s trnjevo krono na glavi s posekanimi rokami. Dolinar L. si je svoj motiv Kariatid, nosečih tramovje, izposodil od Meštrovića. Ostali so si zamislili svoje osnutke deloma v okviru pravljicega simbolizma, katerega formulacija pa je bila konvencionalno doslovna.

Diskuzija o tej razstavi, ki jo je otvoril mladi, medtem že umrli abiturient Piber s svojim mnenjem o nji v »Slovincu«, je duhove močno razburila in rodila vrsto deloma ostrih replik. Pibrov spis je bil izraz mnenja mladine o naši upodabljači umetnosti. Bil je pravzaprav samo konstatiranje fakta, s čim v naši sedanji umetnosti mladina simpatizira in živi in kaj je ne ogreje. Nasprotniki so mu sploh odrekli pravico do izpovedovanja svojega mnenja v umetnostnih zadevah, kakor da bi umetnost ne bila zadeva vseh, ki intenzivno preživljajo življenje, — in kdo ga preživlja intenzivneje kot mladina. Podtikali so objavljenju njegovega spisa razne druge namene, a pravi in edini je bil tisti, ki sem ga označil tudi v uvodu v »Slovincu«: Pribiti v javnosti dejstvo, kako misli o teh vprašanih

mladina, pokazati javnosti spis, ki ni bil sicer samostojen po svoji vsebini, ampak se je opiral na vse mogoče vire, ki jih tudi ni tajil, a je kazal o izredni bistrumnosti in stilistični spretnosti; nazadnje pa sem hotel uveljaviti to mnenje napram mnogim, ki se uveljavljajo v našem dnevnem časopisju in jim je umetnost z vsemi pečati zapečatená skrivnost, katerih referati niso niti dokumentacija kakega stališča niti vsaj spretno podanje tujih misli, za kar smo imeli klasičen primer lansko leto enkrat v »Napreju«, letos pa v zadnji številki »Plamena«. Ljubše mi je, da govore nestrokovnjaki, ki so iskreni v svojih simpatijah in antipatijah, kakor pa poklicni »kritiki«, ki se love od fraze do fraze in ne zaštopajo ne stališča naivne iskrenosti kot Piber, ne strokovne verziranosti, ne idejne gorečnosti in magari zaigranosti, in ne recimo vsaj rokodelskega presojanja, pa naj bi bilo tudi na nivoju Prešernovega kopitarja.

Frst.

GLEDALIŠČE.

Drama.

Ker konec tega poročila prehaja skoraj že v novo sezono, sem primoran samo registrativno omeniti tisti del sezone, ki bi zaslužil večje pozornosti.

Strindbergova Gospodična Julija in Braccov Don Pietro Caruso sta bila strnjena v en mrakotni večer v režiji g. Kralja. Gospodična Julija, ta recept moderne drame, ki mu je moral sam avtor napisati obširen uvod, kjer pravi: »Življenje ni tako matematično-idiotsko, da samo veliki majhne požirajo, ampak ravno tako pogosto se zgodi, da čebela usmrti leva ali mu vsaj napravi, da znori,« ta pesem naigonov je mestoma prebrutalna in trga estetično kontinuiteto. V Juliji (ga. Pregarčeva) in Jeanu (g. Kralj) smo videli mnogo ambicije, izčrpani pa vlogi nista bili. Braccov Don Pietro Caruso ni uspel — stvar je najbrž tudi lepša v knjigi kot na odru, igra je bila le malo nad diletantstvom.

Galswortyeva Borba, socialna drama, enako velika v svoji objektivnosti kot v preprostosti, je bila višek letošnje sezone. Režiser (g. Šest), igralci, občinstvo in kritika, vsi so bili strnjeni v soglasno umevanje dela, ki zasluži, da se vsako leto povrne na oder.

Ni pa bil tako enodušno sprejet Shawov Androklos in lev v režiji g. Rogoza. Pretežak je bil prvič za naš igralski zbor; kos svoji nalogi sta bila le g. Rogoz (Androklos) in g. Šaričeva (Lavinija), skoraj tuj pa je ostal občinstvu. Shaw je ves grotesk; suvereno hoče novih estetičnih vrednot, ki so vendarle konglomerat priznanih prvin. Značilno zanj je, kako bizarno zaobrbe legendarno snov in jo vso prepoji z moderno duševnostjo. Androklos in lev je z estetične plati bolj zanimiv kakor pa v resnici neoporečno delo. V njem občudujemo več duha, več priostrene filozofije kot lepote — kajti tragikomična sredstva, ki izigravajo gledalčevo iluzijo, niso prvina, temveč surogat, čeprav rafiniran.

Nušičev Navadni človek je delo poštene stare tehnike, ki ji je dobrosrčna naivnost največje dobro, a zdi se, da je tudi za nas vendarle še preskromno. Igranje je bilo gladko.